

УДК 37.013:069

Наталія ФІЛПЧУК, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України;
Юлія ГРИЩЕНКО, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Розкрито значення феномена музейної культури для особистісного, національного, громадянського виховання особистості. Проаналізовано роль музейних закладів в сучасній освітній і культурній політиці, зокрема активізації життєтворчості, успішній соціалізації й адаптації в конкретному соціокультурному середовищі, професійній й самореалізації, формуванні емоційно-мотиваційної налаштованості особистості на безперервне пізнання, самовдосконалення впродовж життя.

Ключові слова: *культурна спадщина, освіта, духовні цінності, музеї.*

В сучасних воєнних умовах виборювання Україною своєї незалежності актуалізується необхідність вибудови україноцентричної теорії цінностей, у якій чинник державності презентований як найвища суспільна, громадянська і особистісна вартісна ознака. Усі освітні, культурні, наукові, інформаційні, мистецькі, політичні, безпекові програми, концепції, доктрини і законодавчі норми мають підпорядковуватися цій меті як сенсу буття нації та держави.

У цьому контексті актуалізується роль культурно-історичних осередків, як символу ідентичності народу, його історії, культури, традицій та цінностей. Важливу роль відіграють музеї як просвітницько-виховні, комунікаційні, освітні, науково-дослідницькі заклади, діяльність яких спрямовується на формування креативних, творчих, громадянських якостей у різних категорій населення у формальній і неформальній освіті. Основною місією сучасного музею є служіння людині і суспільству, активізація життєтворчості, успішна соціалізація й адаптація в конкретному соціокультурному середовищі, професійна й самореалізація, формування емоційно-мотиваційної налаштованості особистості на безперервне пізнання, самовдосконалення впродовж життя.

За офіційними даними нині в Україні функціонує 574 національних і комунальних музеїв, де зберігається 11,6 млн. предметів державної частини Музейного фонду; 150 музеїв і музейних кабінетів у вищих закладах освіти,

установах НАН України, НАПН України та різних відомствах; майже 3400 музеїв і музейних кімнат у загальноосвітніх навчальних закладах; приблизно 800 музеїв у підпорядкуванні підприємств і організацій. Більшість із них співпрацюють із закладами освіти і культури різних типів.

Щороку музеї (красознавчі, історичні, літературні, художні, мистецькі, природничі, технічні, етнографічні, меморіальні, комплексні та ін.) відвідують понад 16 млн. людей, з яких 47% і більше становлять учні і студенти. Доведено, що якісне функціонування широкої мережі музеїв різних видів потребує реалізації конкретних пріоритетів державної політики в музейній справі, зокрема: постійного збагачення культурних ресурсів музеїв; здійснення належного обліку пам'яток Музейного фонду України; забезпечення збереження, консервації, реставрації, поповнення, повернення та охорону національно-культурних надбань; створення відповідних соціальних та педагогічних умов для доступу громадян до культурних цінностей.

Сьогоднішній статус музеєзнавства не може задовольняти суспільний інтерес. Сутність цієї наукової дисципліни передусім полягає в тому, щоб нація змогла досягнути власну історико-культурну спадщину, через її пізнання самовиховати повагу до себе, свого народу, Батьківщини національної культури. Безперечно, що новітні посібники, навчальні програми, науково-методичні розвідки докорінно за своїм змістом, ідеологічною спрямованістю відрізняються від попередніх теоретичних і практичних напрацювань. Сучасні українські дослідники, вчені, педагоги, музеєзнавці синтезували кращий світовий досвід з музеології, культурології, освіти з надбаннями національної культури, доробками провідних українських музеєзнавчих шкіл. За допомогою культурного діалогу відбувається утвердження міжнародного авторитету конкретних держав і народів. Завдяки музейній політиці шляхом удосконалення, історично-культурної, реакриаційної, туристичної інфраструктур такі держави формують сталу привабливість до себе, зміцнюють економічні та гуманітарні позиції всередині країни та за її межами. Україна на рівні державної політики мусить достатньо відповідально ставитись до цієї важливої сфери не лише гуманітарного, але й політичного, соціально-економічного, екологічного напрямів [2, с. 164].

Оцінка фахівців висвітлює системну проблему в національній музейній справі, без вирішення якої країна, що володіє унікальними художніми пам'ятками, втрачатиме шанс опинитися на рівні з культурними націями. Музеєзнавство має стати адекватним до викликів часу, найголовніше у цьому поступі – ціннісна система історично-культурних, національних, ідеологічних, загальнолюдських світоглядних переконань. Існує багато поглядів стосовно основних завдань національної музейної мережі. Науковці доводять, що «Музейні заклади мають значний вплив на виховання підростаючого покоління, розвиток повноцінної особистості, формування національно-патріотичного світогляду, пізнання історично-культурного надбання української нації» [1, с. 354]. Саме такі сенси музейних цінностей з акцентом на виховання нації в душі патріотичного, громадянського ставлення до українського народу, рідної землі, Батьківщини, поваги до національної культури, традицій предків, історичної пам'яті суттєво відрізняють зміст, мету, завдання музеєзнавства, яке донедавна впроваджувалося у суспільному просторі.

Російська агресія лише підтвердила нагальну необхідність актуалізації цього визначального завдання для музейних закладів. В основі стратегій

гібридних війн – боротьба за душі, думки, свідомість людей. Той, хто у змагальності за свідомість зуміє виграти, очевидно, забезпечить для себе загальну перемогу. Музейна галузь залишається однією з основних сфер, в якій безперервно реалізуються ідеологічні, політичні функції, формуються переконання і виробляються почуття у ставленні до навколишнього соціокультурного середовища. Музей не є просто складовою історично-культурних пам'яток, де відбуваються екскурсії, пізнається світ, він є місцем, де виховується, твориться людина і громадянин. Музейний експонат, колекція, образ минулого, історичний, літературний чи науковий текст – все це має безперестану працювати на українську перспективу, окреслювати її місце у світовому цивілізаційному поступі націй. Практика свідчить, що стрижневим науковим, культурно-освітнім, виховним завданням сучасних музеїв є україноцентрична парадигма. Її дефіцит, недооцінка на будь-яких рівнях і будь-яких музейних закладах зумовлює неконкурентоспроможність вітчизняної культурно-освітньої та наукової політики, яка або програє в боротьбі за істину, або перестає бути цікавою для світової спільноти, оскільки втратила національну самостійність [2, с. 165].

Музейна інституція разом з іншими науковими, освітньо-культурними, інформаційними функціями спрямована на збирання, дослідження, а також на виконання просвітницької функції серед відвідувачів. Вона мусить долати ті перепони, які перешкоджають науковому пізнанню істини. Інколи сфальсифікована історія, перетворюється у таку ж ідеологічну концепцію та може стати детонатором соціальних, міжнаціональних, політичних, військових потрясінь і конфліктів.

Музейні матеріали для педагога, учня, студента містять широку палітру культурно-історичних, морально-етичних, духовних, соціально-політичних, естетичних цінностей, ідей, поглядів. Часто вони презентуються й акумулюються в життєтворчості видатних українців, представлених багатьма генераціями національних діячів у сферах науки, мистецтва, політики і державного будівництва, літератури. Крізь призму життєдіяльності тієї чи іншої особистості, яка представляє певний історичний період розвитку, пізнається не просто своєрідність конкретної суспільної доби, але й формується відповідне емоційно-ціннісне ставлення до людини, народу, країни, культури, духовних сенсів. На прикладах життя славетних українців пишеться жива історія нації та держави, виховується почуття особистої, національної гідності й гордості, патріотизм, формується україноцентричний світогляд. Навіть окремі сторінки творчості, життєві епізоди, історичні факти можуть закладати у процес виховання нації значний потенціал продуктивного впливу [2, с. 132].

Творити «себе», самоудосконалюватись і самостверджуватись є, можливо, найбільш складною суспільною процедурою трансформаційних змін. Вітчизняна освіта, культура, педагогіка, наука залишатимуться напівживими сферами життєдіяльності нації, якщо для їхнього прогресу не знаходитиметься місця найголовнішому – розвитку людського капіталу. Саме вона, високоякісна інтелектуальна, моральна, громадянська, національно-патріотична підготовка кадрів, зможе надати нового змісту філософії музейної педагогіки, музейної політики як надійної основи національно-патріотичного, духовного, інтелектуального виховання молоді. Недостатньо лише проголосити приналежність до антропоцентричного погляду на світ, продовжувати

знаходитись відповідно до цього вчення в центрі Всесвіту шляхом усвідомлення себе досконалим завершенням еволюції світобудови, але не змінювати власну сутнісну характеристику. Вияви такого ставлення до власної «досконалості» найбільш виразно можна спостерігати в системі природокористування щодо тотального нищення людиною ресурсів і об'єктів живої природи, виявляти себе як біоценотричний агресор. Відсталість її етичного потенціалу спостерігається і в соціальному просторі дії суспільної моделі «людина-людина», коли відбувається безперервне збільшення військових знарядь людиноубивств, ігнорується державами глобальні проблеми голоду, хвороб, освіти, людських прав і свобод. Антропоцентризм часто замінюється фразеологією, багатослів'ям, а не тим, що закладалося як світоглядна цінність в епохи античності, Відродження (Ренесансу), спрямована на гуманізацію світогляду. Не лише педагогіка, освіта, культура, мистецтво, але й вся філософія глобального буття людства потребує найголовнішого – гуманізації всієї соціокультурної і політичної ніші, без чого неможливо не лише зумовити прогрес, але й забезпечити перспективу його «виживання».

Отже, великий розрив між моральністю і технократичною «успішністю» створює значний дискомфорт у співіснуванні націй, народностей, держав і культур. Щоб гармонізувати сьогodнішню суспільну глобальну ситуацію необхідно «олюднювати» світ культурою, загальнолюдськими цінностями і національною пам'яттю, що вибудовується на чеснотах правди, справедливості, толерантності до «іншого» і поваги до «себе». Безумовним здобутком цивілізації є саме винайдення цінності гуманізму як філософської та етичної парадигми, яка вивисує людину посеред всього суспільного і природного середовища, що здатна бути критично мислячою, творчою, терпимою, спраглою до прекрасного і гуманного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеєзнавство: навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 428 с.
2. Філіпчук Н. О. Педагогічно-просвітницька діяльність музеїв України (кінець XIX – початок XXI століття) : монографія. Київ : Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 468 с.